

**T.C.
SAMSUN VALİLİĞİ
Tarım İl Müdürlüğü**

**KANATLI HAYVAN ETİ SEKTÖR RAPORU
SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Burhan HEKİMOĞLU Ziraat Mühendisi	Mustafa ALTINDEĞER Ziraat Mühendisi
---	---

bhekimoglu55@gmail.com

altindeger@gmail.com

Samsun/Temmuz 2009

**Samsun Tarım İl Müdürlüğü Yayınıdır
Strateji Geliştirme Birimi**

KANATLI HAYVAN ETİ SEKTÖR RAPORU

Mevcut Durum

Türkiye, tarım ve hayvancılık üretimi alanında oldukça iyi bir potansiyele sahiptir. Kanatlı sektörü geçtiğimiz son yirmi yılda entegre bir yaklaşım geliştirmiş olup üretim sistemlerini modernize etmiştir. Türkiye’de et ürünlerine yönelik iç talep, nüfusun artışı ve ekonomik protein kaynağı ihtiyacı nedeniyle Kanatlı hayvan eti sektörü, 2007 yılında %17,7’lik büyümüş, 1990 ve 2007 yılları arasında üretimde %400’lük bir büyümeye kendini göstermiştir. Ancak sektör 2008 yılında üretim fazlası, ekonomik durgunluk, sektördeki aşırı rekabet, enerji fiyatlarının yüksekliği, kenenin piknik döneminde talebi düşürmesi, alım gücünde azalma, yem fiyatlarındaki artış, ihracatın durması gibi bir çok etkenin bir araya gelmesiyle sıkıntıya girmiştir. Bundan dolayı üretim fazlalıkları dışındaki sorunların sektöre mal edilemeyeceğini ve yukarıda saydığımız birtakım vakaların ortaya çıkardığı geçici aksiliklere rağmen kanatlı et sektörünün büyümeye devam edeceği tahmin edilmektedir.

Sağlıklı beslenmenin temel taşlarından biri olan **hayvansal protein** ihtiyacını karşılamada, kanatlı eti, **ekonomik** olması nedeniyle de dikkate değer bir konuma sahiptir. Başka bir anlatımla, piliç eti “**sağlığa yararlı**” olduğu kadar; başka bazı protein kaynaklarına göre, “**düşük maliyetli**” de olduğu için, doğru ve sağlıklı beslenmede önemli ve stratejik bir besin kaynağıdır.

Türkiye’de kırmızı et üretiminin maliyet sorunları ve krizler nedeniyle giderek gerilemesi sonucu ortaya çıkan hayvansal protein açığı, tavuk ve hindi eti üretiminin artışı ile dengelenebilmiştir. Tavuk etinin, az yağlı, protein değerinin yüksek, vitamin ve mineraller açısından zengin olması ve kırmızı ete oranla fiyatının ucuzluğu sebebiyle dünya tüketimi giderek artan bir eğilim göstermektedir.

Kanatlı eti Türkiye’nin genç nüfus yapısına sahip olduğu dikkate alındığında bu stratejik önem daha da değer kazanmaktadır. Ülkemizde bugün üretilen beyaz etin yaklaşık %80’i son derece modern tesislerde gerçekleştirilmekte olup, tesislerin çoğu gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden 20 yıl daha gençtir. Sektörde dünyadaki son gelişmeler yakından izlenmekte ve bunun üretime yansımaları çok hızlı olmaktadır.

Ülkemizde **Kanatlı eti sektöründe üretim tesisleri, iklimsel şartların uygun olduğu, ham maddelerin boşaltıldığı ve aynı zamanda büyük tüketim alanlarına da yakın olan limanların civarında yani ülkemizin batı ve kuzey bölgelerinde gelişmiştir. SAMSUN ili de** kanatlı eti sektöründe avantajlı iklimsel özelliği ve aktif limanı, havayolu, demiryolu olan ve istenilen **bütün özellikleri içinde bulunduran önemli yatırım merkezidir.**

Ülkemizde ilk olarak tavukçuluk 1970’li yıllarda aile işletmeciliği şeklinde, pahalı ve sınırlı üretim kapasitesi ile üretime başlamıştır. Daha sonra tavukçulukta 1980’li yıllarda piliç eti entegre tesislerin çoğalması ve sözleşmeli üretim modelinin uygulanması ile önemli bir yapısal değişim görülmüştür. Bu değişimin sonucunda kanatlı et sektörü üretim planlamasını yapabilen ve ülke ihtiyacını karşılayabilen önemli bir üretim dalı haline gelmiştir. Ekonomik olarak gelişip büyüyen bu sektöre

1990'lı yıllarda büyük yatırımlar yapılarak dünya standartları yakalanmış ve üretim sürekli artırılarak bu günlere gelinmiştir.

Türkiye' de Kanatlı sektörü; Tarım sektörü içinde alt sektör olarak AB ile rekabete girebilecek tek sektördür. Özellikle son 10 yıl içindeki gelişmeler bu sektörün bilgi düzeyini, AB bilgi düzeyinin üzerine çıkarmıştır. Sektör oldukça geniş işgücü istihdamı oluşturmuş, ciddi bilgi birikimi elde etmiş, en iyi üretim teknolojisi kurmuş ve en iyi örgütlenmiş tarım alt sektörümüzdür. Kesimhanelerin kalitesi açısından AB ülkeleri standartlarına ulaşan hatta aşan kesimhaneler ülkemizde kurulmuştur.

Bu yapısı ile Türkiye kendi pazarının yanı sıra, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Ortadoğu ve AB beyaz et tüketim pazarında yer almaya çalışan, bu pazarı zorlayan bir pazarlama atağı içindedir. AB'nin koymuş olduğu tüm teknik engellere rağmen, Kanatlı sektörü bu engelleri tek tek aşan, ürününe istenilen belgeleri alıp, hijyenik ve teknik açıdan kaliteli sistem oluşturmayı başarmıştır. Kanatlı sektörü büyük bir beyaz et pazarı olan ve beyaz et tüketiminde ciddi bir artış görülen BDT ülkeleri gıda pazarına ve de beyaz et fiyatları ile AB'nin Türkiye'deki kırmızı et pazarına ciddi rakip olan bir üretim sektörüdür.

Türkiye Kanatlı İşletme ve Kümes Sayıları 2007

	İşletme Sayısı	Kümes Sayısı
Damızlık ve Kuluçkahane	259	1.445
Ticari Etlik	8.899	11.020
Ticari Yumurtacı	1.304	3.284
Toplam	10.462	15.749

Kaynak: TKB- Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü

Ülkemizde bu sektörün, bir tanesi hariç tamamı yerli sermayeden oluşmaktadır. Yerli sermaye, insanımızın küçük yatırım güçleri ve büyük emekleri toplanarak kurulmuştur. Kanatlı sektöründen ülkenin en büyük 500 şirketi içine giren birçok firma vardır. Bir o kadarda riskli, kırılabilir, hassas , sermaye piyasası tarafından da risk payı yüksek gösterilmesine rağmen borsada işlem gören geleceği parlak bir sektördür.

Türkiye'de kanatlı sektörü tablosuna bakıldığında 2.5-3 milyar dolarlık bir pazar hacmi ile karşılaşılıyor. Bunun 650 milyon YTL'lik kısmı ise yumurta sektöründeki pazar büyüklüğünü göstermektedir. 150 milyon civarında kanatlı hayvanın bulunduğu sektörde, 60 adet kanatlı hayvan kombinesi, 19 adet entegre tavuk üretim tesisi ve pek çok da küçük tesis faaliyet göstermektedir. Yumurta işletmeciliği konusunda ise faaliyet gösteren 5 bin civarında işletme bulunmaktadır. İzmir bölgesi, Adapazarı, Bolu ve Balıkesir'in Bandırma ilçesi ve çevresi kanatlı sektörün merkezi konumunda yer almaktadır. Keskinöğlü, CP Piliç, Banvit, Beypiliç, Erpiliç, Şekerpiliç ve Pakpiliç gibi işletmeler ise sektörde üretim yapan başlıca entegre tesisler olarak öne çıkmaktadır. **Samsun ilimizde beyaz et sektöründe entegre tesis olarak AY-Pİ tavukçuluk ve Fatpiliç üretim yapmaktadır.**

Samsunda beyaz et sektöründe faaliyet gösteren AY-Pİ tavukçuluk ve Fatpiliç doğrudan ve dolaylı olarak ilimizde önemli bir istihdam kapısıdır. Sektörde direk çalışanın yanı sıra nakliye, yem, esnaf ve yan sanayi çalışanları başta olmak üzere Samsunda oldukça büyük oranlarda ekilip yetiştirilen tarım sektörü çalışanlarının ürettiği mısır ve soya'nın alıcısı konumundadırlar.

Samsun ilindeki kanatlı et sektöründe modern üretim tesislerinde 2.932.982 adet kanatlı hayvan yetiştirilmekte kesilip işlenerek bölgesel pazarlara sunulmaktadır.

Entegre tesislerde AB kriterlerini yerine getirmeyi başaran sektörde, 2007 istatistiklerine göre yıllık **1.100 bin ton'un** üzerinde **kanatlı eti üretimi** gerçekleştirilmektedir. Bu rakamın 940 bin tonu entegre tesislerde üretilmiştir. Yıllık **yumurta üretimi ise 11 milyar adet** civarında gerçekleşiyor. **2008 yılında** Beyaz et üretimi, bir önceki yıla göre %2,11 artarak **1 123 132 ton** olmuştur. Bu miktarın %96,84'ü tavuk eti, %3,16'sı ise hindi etidir. Tavuk yumurtası üretimi **2008 yılında** 2007'ye göre %3,66'lık bir artış göstermiş ve yaklaşık **13,2 milyar adet** olmuştur.

YILLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE KANATLI ET ÜRETİMİ

Yıllar	Piliç eti Üretimi	Hindi eti Üretimi *	Köy ve Yum. Tavukları ve Diğer Kan. eti Üretimi	Toplam Kanatlı Eti Üretimi	Üretim Artışı	İhracat İthalat Farkı	Nüfus (1000)	Kişi Başına Tüketim
	(ton)	(ton)	(ton)	(ton)	(%)	(ton)	(1000)	(kg/yıl)
1990	162.569	0	54.190	216.759		-372	56.714	3,82
1991	179.073	0	59.691	238.764	10,15	311	57.835	4,13
1992	216.214	0	72.071	288.285	20,74	612	58.959	4,90
1993	276.501	0	92.167	368.668	27,88	-937	60.079	6,12
1994	233.510	0	77.837	311.347	-15,55	-12.227	61.204	4,89
1995	313.154	2.646	101.739	417.539	34,11	-4.875	62.338	6,62
1996	415.155	3.223	135.162	553.540	32,57	-4.889	63.485	8,64
1997	493.271	2.678	120.640	616.589	11,39	-4.420	64.642	9,47
1998	497.720	9.577	114.853	622.150	0,90	-5.450	65.789	9,37
1999	557.666	18.270	80.142	656.078	5,45	-2.398	66.889	9,77
2000	662.096	23.265	67.021	752.382	14,68	-1.854	67.896	11,05
2001	592.567	38.991	41.813	673.371	-10,50	-12.416	68.838	9,60
2002	620.581	24.582	60.043	705.206	4,73	-6.909	69.770	10,01
2003	768.012	34.078	51.255	853.345	21,01	-9.175	70.692	11,94
2004	940.889	46.248	58.295	1.045.432	22,51	-11.711	71.610	14,44
2005	978.400	53.530	52.850	1.084.780	3,76	-30.922	72.520	14,53
2006	945.779	45.750	40.250	1.031.779	-4,89	-17.832	73.423	13,81
2007**	1.012.000	33.000	55.000	1.100.000	6,61	-24.775	70.586	15,23

Kaynak : 1)BESD-BİR 2)Nüfus TÜİK yıl sonu değerleri

Kanatlı et üretiminin çoğunluğu yurt içinde tüketilirken ihracat sınırlı oranda da yapılıyor. Kanatlı hayvan sektörünün önemli bir potansiyeli mevcuttur ve tarım sektörü ile ekonominin önemli bir parçasıdır. Kanatlı hayvan sektörü, 2000-2008 yıllarında değişimli olarak 2-3 milyar \$'lık pay ile Türkiye ekonomisinde önemli bir role sahip olmuştur.

Kanatlı sektörü, 1990 yılında 217 bin ton üretim seviyesinde iken, 2000 yılında 752 bin ton, 2005 yılında yıllık 1.064.000 ton ve **2007 yılında 1.100.000 ton** üretim düzeyine ulaşmıştır. Geçtiğimiz 15 yıl içerisinde sektörde önemli bir büyüme

görülmüştür. **2007 yılı kanatlı eti üretiminin 1.012 bin tonu piliç eti, 33 bin ton hindi eti, 55 bin ton çıkma tavuk ve diğer kanatlı etleridir.** Bu hacimle birlikte daha önce 2004 yılında FAO verileri itibari ile Türkiye, Dünya piliç eti üretiminde **207 ülke arasında 17. sırada** yer alırken, ülke dünya çapında önemli ölçüde artış gösteren kanatlı hayvan üretimi ile ülkemiz **14. sıraya** yerleşmiştir. Bu süre zarfı içerisinde, endüstri entegrasyon yolunda hızla ilerlemiştir ve şimdilerde **kanatlı üretiminin %80'inden fazlası entegre işletmeler** tarafından gerçekleştirilmektedir. Yılda ortalama olarak üretilen 11 milyar adet yumurta da dikkate alındığında, sektörün ülkenin bir numaralı hayvansal protein kaynağı durumuna eriştiğini söylemek mümkündür. Türkiye'nin hayvansal protein açığını kapatmada en etkili çözüm tavuk eti ve yumurta üretimidir. Bilindiği üzere **kanatlı eti ve yumurta ülkemiz insanların dengeli beslenmeleri için stratejik öneme** sahiptir.

Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği (**BESD-BİR**) Türkiye'deki kanatlı üretiminin yaklaşık olarak %90'ını temsil eden 41 üyeye sahiptir. Dernek, hem tavuk hem de hindi üretimi sektörlerini temsil etmekte olup her iki sektörde de üst düzey üyelikleri vardır.

Ekim 2005 yılında kuş gribi gibi yaşanan olumsuz vakalardan ötürü 2006 yılında kanatlı hayvan sektöründe önemli ölçüde sorunlar yaşanmıştır. Bunun sonucunda medyada **yaşanan huzursuzluk tüketicinin güveninde ve talebindeki istikrarı bozmuş**, bunun sonucu olarak önemli miktarda talep fazlası üretimle sonuçlanmıştır. Bu sorun, **ülke üzerinde uygulanan ihracat kısıtlaması ile daha da kötüleşmiş olup arz ve talep arasındaki farkla başa çıkabilmek amacıyla büyük miktarlarda kanatlı eti soğuk depolara** koyulmuştur. Soğuk hava depolarındaki şoklama üretici sektörün maliyetlerine yansımaya rağmen durum geçici olarak dengelenmiş gibi görünmektedir.

Sektörün geçtiğimiz 18 ay içerisinde birlikte hareket ederek bir takım sorunları topluca ve proaktif bir yaklaşım ile ele almaya başladıkları görülmüştür. Buna **"Sağlıklı Tavuk Bilgi Platformu"** girişimini örnek olarak gösterebiliriz.

Bu amaçla Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı temsilciliğinde 19 entegre işletme **"Sağlıklı Tavuk Bilgi Platformu"** girişimini oluşturmuştur. Bu girişim, doğru ve gerçek konuların kamuoyuna sunulmasının sağlanması amacıyla medya ile ve yetkililerle irtibata geçmek amacıyla tasarlanmıştır.

Sektörde **kanatlı hayvan ürünlerinin markalanması** yolunda bir hareketlenme olmuştur ve bu hareketlenme yaşanan çeşitli gıda paniğinden dolayı geçtiğimiz 2 yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu yaklaşım, zorlayıcı bir pazar içerisindeki girişimleri ele alan ve ileriki yıllarda sektöre fayda sağlayacak olan bir yaklaşımdır.

Kanatlı hayvan yoğunluğu açısından ülke Doğu ve Batı diye ikiye bölünebilir. Kanatlı hayvan endüstrisi, genel olarak **ülkenin Kuzey ile Batısında yoğunlaşmıştır**; bu bölgeler **insan nüfusunun yoğun olduğu bölgelere yakındır** ve daha fazla demografik tüketici profiline sahiptir. Bu **dağılımın iklimsel sebepleri de bulunmaktadır**; ülkenin doğusu daha çok dağlık olup yoğun kar yağışı ve eksi 38C'lere kadar düşen hava sıcaklığı sebebiyle lojistiğin çok güç olmasına sebep olan ağır kış koşullarına sahiptir. Ülkenin Güneydoğusunda, herkes için olduğu kadar en iyi donanımlı kanatlı hayvan işletmecileri için zorlayıcı olacak aşırı yaz sıcakları görülmektedir. **Üretim tesisleri, ham maddelerin boşaltıldığı ve aynı zamanda büyük tüketim alanlarına da yakın olan limanların yakınında gelişmiştir. SAMSUN ili de bu özellikleri içinde bulunduran önemli yatırım merkezidir.** Ulusal üretimin %45'i Marmara Bölgesi'nde; %13,6'sı Ege Bölgesinde ve %23'ü de Orta ve Batı Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleşmektedir.

Piliç eti üretimi

1990 yılında 200 bin ton civarında olan piliç eti üretimi, 1998 yılında 610 bin tona, 2005 yılında 943 bin tona, üretim büyüklüğüne göre, **2007 yılında Türkiye, 1.100.000 ton piliç eti** üretimiyle dünya ülkeleri arasında **14. sırada** yer almıştır.

Kırmızı et üretiminin giderek azalmasıyla ortaya çıkan hayvansal protein açığı, tavuk eti üretimindeki artışlarla dengelenebilmiştir. **Fert başına piliç eti tüketimi 1990 yılında 3,8 Kg** iken, 2000 yılında 11 kg'a, **2007'de 15,2 kg'a** yükselmiştir. AB ülkelerinde ise ortalama tüketim 26 kg/kişi'nin üzerindedir.

2000 yıllarda yaşanan ekonomik kriz, sonraki yıllarda yaşanan hormon tartışmaları ve kuş gribi nedeniyle oluşan krizde **Samsun ilinin entegre tesisi olan AY-PI ve FATPİLİÇ üretimlerini** ve soğuk hava deposu kapasite yetersizliği ve maliyet yükselmesi nedeniyle satılamayan ürünlerini depolayamadıklarından **üretimleri düşürmek** ve kesimlerini **azaltmak zorunda** kalmışlardır.

TÜRKİYE YILLAR İTİBARIYLA KANATLI ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ

Yıllar	Piliç eti Üretimi	Hindi eti Üretimi *	Köy ve Yum. Tavukları ve Diğer Kan. eti Üretimi	Toplam Kanatlı Eti Üretimi	Üretim Artışı	İhracat İthalat Farkı	Nüfus	Kişi Başına Tüketim
	(ton)	(ton)	(ton)	(ton)	(%)	(ton)	(1000)	(kg/yıl)
1990	162.569	0	54.190	216.759		-372	56.714	3,82
1991	179.073	0	59.691	238.764	10,15	311	57.835	4,13
1992	216.214	0	72.071	288.285	20,74	612	58.959	4,90
1993	276.501	0	92.167	368.668	27,88	-937	60.079	6,12
1994	233.510	0	77.837	311.347	-15,55	-12.227	61.204	4,89
1995	313.154	2.646	101.739	417.539	34,11	-4.875	62.338	6,62
1996	415.155	3.223	135.162	553.540	32,57	-4.889	63.485	8,64
1997	493.271	2.678	120.640	616.589	11,39	-4.420	64.642	9,47
1998	497.720	9.577	114.853	622.150	0,90	-5.450	65.789	9,37
1999	557.666	18.270	80.142	656.078	5,45	-2.398	66.889	9,77
2000	662.096	23.265	67.021	752.382	14,68	-1.854	67.896	11,05
2001	592.567	38.991	41.813	673.371	-10,50	-12.416	68.838	9,60
2002	620.581	24.582	60.043	705.206	4,73	-6.909	69.770	10,01
2003	768.012	34.078	51.255	853.345	21,01	-9.175	70.692	11,94
2004	940.889	46.248	58.295	1.045.432	22,51	-11.711	71.610	14,44
2005	978.400	53.530	52.850	1.084.780	3,76	-30.922	72.520	14,53
2006	945.779	45.750	40.250	1.031.779	-4,89	-17.832	73.423	13,81
2007	1.012.000	33.000	55.000	1.100.000	6,61	-24.775	70.586	15,23

Kaynak : 1)BESD-BİR 2)Nüfus TÜİK yıl sonu değerleri

Türkiye Toptan ve Perakende Kanatlı Eti Fiyatlarının Seyri

Yıllar	Kanatlı Eti Fiyatları (YTL/kg)			Yıllık Artış (%)	
	Toptan Kanatlı Eti	Perakende Kanatlı Eti	Fiyat Farkı (%)	Toptan	Perakende
2000	1,00	1,21	21,3	-	-
2001	1,60	1,87	16,8	60,4	54,5
2002	2,43	2,54	4,3	51,8	35,6
2003	2,68	2,99	11,3	10,4	17,8
2004	2,53	3,05	20,7	-5,9	2,0
2005	2,36	3,13	32,9	-6,7	2,8
2006	2,35	3,33	41,8	-0,4	6,3
2007	3,18	4,34	36,4	35,4	30,3
2008*	3,04	4,36	43,4	-4,3	0,6

Kaynak: www.tuik.gov.tr ÜFE, TÜFE fiyatları.

SAMSUN İLİ KANATLI İŞLETMELER SAYISI 2008

Kanatlı	kümes	işletme
Broiler	119	117
Yumurtacı Kümes	48	12
Damızlık İşletme Ruhsatı	1	1
Kuluçkahane İşletme Ruhsatı	1	1
TOPLAM	169	131

SAMSUN İLİ KANATLI SAYISI VE ÜRETİMİ-2008

SAMSUN TÜRLERİNE GÖRE KÜMES HAYVANI SAYISI VE YUMURTA ÜRETİMİ		
TÜRÜ	HAYVAN	YUMURTA
YUMURTACI TAVUK	1.136.677	295.536.020
HİNDİ	22.567	677.010
ÖRDEK	70.543	6.065.160
KAZ	20.195	807.800
ETÇİ TAVUK	1.703.000	0
TOPLAM	2.932.982	303.085.990

TİM-2008

SAMSUN İLÇELER İTİBARIYLA KANATLI KÜMES HAYVANI SAYISI-2008					
İLÇELER	Kaz	Yumurtacı Tavuk	ETÇİ TAVUK	Hindi	Ördek
İL TOPLAMI	20.195	1.136.677	1.703.000	22.567	70.543
MERKEZ	850	41.000	23.500	350	1.000
ALAÇAM	2.450	68.000	1.000.000	1.600	24.000
ASARCIK	1.652	13.250	0	630	385
AYVACIK	15	30.000	0	245	95
BAFRA	1.200	201.000	0	1.250	3.500
ÇARŞAMBA	1.175	195.000	0	292	3.750
HAVZA	3.000	45.000	19.500	10.000	6.000

KAVAK	500	121.419	580.000	140	176
LADİK	1.348	12.731	0	138	876
ONDOKUZMAYIS	175	24.100	0	150	290
SALIPAZARI	50	25.000	0	225	229
TEKKEKÖY	120	37.000	0	200	450
TERME	3.550	205.500	0	3.050	24.700
VEZİRKÖPRÜ	4.100	108.301	20.000	4.297	5.036
YAKAKENT	10	9.376	60.000	0	56

TİM-2008

SAMSUN İLİ BEYAZ ET TESİSLERİ -2008 TİM

Kanatlı Eti Kesimhane/Kombinaları

	İşletmenin Ticari Ünvanı Tesis Adı	Kapasitesi
1	Yemsel Tav.Hayv.Yem Hammaddeleri San.Tic.A.Ş.	Tavuk Kes 2.000 Ad/Saat Et Parç. 20.000 Ad/Gün
2	Ay-Pi Tav.Hayv.Yem Hammaddeleri San.Tic.A.Ş.	Tavuk Kes 2.000 Ad/Saat Et Parç. 20.000 Ad/Gün

Kanatlı Et Parçalama Tesisleri

	İşletmenin Ticari Ünvanı Tesis Adı	Kapasitesi
1	Kavaklılar Gıda	Hazırlanmış Et:504 Kg/gün
2	Soylu Tavukçuluk	Hazırlanmış Et:300 Kg/gün
3	Doğan Ticaret	Hazırlanmış Et:2.000 Kg/gün
4	Berke Et Tavuk Şarküteri	Hazırlanmış Et:568 Kg/gün
5	Cangün Gıda İnşaat Taşımacılık Sigorta Aracılık Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	Hazırlanmış Et:1.024 Kg/gün
6	Toptan Piliç Ürünleri Hay. Tar. Su Ür. Gıda Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hazırlanmış Et:1.024 Kg/gün
7	Özgül Et Market	Hazırlanmış Et:300 Kg/gün Hazırlanmış Et Karış:100Kg/gün
8	Demir Küçük	Hazırlanmış Et:5.000 Kg/gün, Et Karışımları:1.000 Kg/gün

Et Depolama ve Dağıtım Tesisleri

	İşletmenin Ticari Ünvanı Tesis Adı	Kapasitesi
1	BANVİT A.Ş.Samsun Satış Ünitesi	12.000 Kg/Gün Soğuk Muhafaza 10.000 Kg/Gün Donmuş Muhafaza
2	Şen Piliç Gıda Sanayi A.Ş.	6000 Kg/Gün Soğuk Muhafaza
3	NEM-SAN Otomatik Turizm emlak Yayımcılık Pazarlama San. Ve Tic. A.Ş.	950 Kg/Gün Soğuk Muhafaza 486 Kg/Gün Donmuş Muhafaza
4	Karadeniz Köy-Sam Gıda Pazarlama Ticaret Ltd. Şti.	11.300 Kg/Gün Soğuk-Donmuş Muhafaza

Ekonomik katkı ve istihdam

Kanatlı sektörü; 259 Damızlık ve kuluçkahane, 8.899 ticari etlik, 1304 ticari yumurtacı olmak üzere toplam 10.462 işletme ve 12.650 adet broiler, 2.800 adet de yumurtacı kümeden elde edilen üretim ile Türkiye’de ulusal GSMH’ya %1,7 oranında katkı sağlamaktadır. Sektörde yaklaşık mevcuttur. Yaklaşık **500.000 kişinin** (üretici çiftçi, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç, yan sanayi, nakliye, pazarlama dahil) istihdam edildiği sektörden geçimini sağlayan insan sayısı (bu kişilerin ortalama **4 kişilik bir aile sahibi** oldukları varsayıldığında) **yaklaşık 2 milyon** kişidir. Kanatlı eti **sektörünün yıllık cirosu 3 milyar** ABD Doları civarındadır. Kanatlı sektörü Ülkemiz tarımı içinde en güçlü olan sektörlerden biridir.

Sağladığı istihdam ve ekonomiye katkısının önemli boyutlarda olması; sektörün zaman zaman yaşadığı sorunların çözümünün aciliyetini gözler önüne sermektedir. Bazen tüketimin durma noktasına geldiği sektör için çözüm; üretimin, kontrollü olarak gerçekleştirilen tesislerde yapılmasına, **yenı ve alternatif dış pazarlar aranarak dış pazarlarda rekabet edebilmesi için çeşitli yollardan desteklenmesine, işlenmiş ürünlerin çeşitliliğinin artırılmasına, tüketicinin bilinçlendirilmesine ve yeterli devlet desteğinin sağlanmasına** bağlıdır.

Kapasite kullanımı

Türkiye’nin günlük (çift vardiya) kanatlı kesim kapasitesi yaklaşık 4.500 Ton, **yıllık kesim kapasitesi de 1.400.000 Ton’dur. Kesimhane ve yetiştirme kümeslerinde 2007 yılı kapasite kullanım oranı yaklaşık %85’dir.** 2007 yılında yumurta kümeslerinin kullanılan kapasitesi %75 olarak tahmin edilmektedir. Ülkemizdeki **etçi işletmelerin %72,6’sını 5000 adet/devre kapasiteli işletmelerden** oluşturmaktadır. Broiler üretiminde yaygınlaşan entegrasyon **üretimin %86’ sını sözleşmeli sistem içinde** gerçekleştirmekte ve modern kesimhanelerde kesilen piliçler, entegre çalışan firmalar aracılığı ile pazara sunulmaktadır.

Yurtiçi **tavuk eti satışının %75’ini bütün tavuk, %25’ini parça tavuk** eti oluşturmaktadır. **Parça tavuk eti satışının %73’ü but göğüs, %11’i taşlık, %6’sı boyun, %6’sı kanat ve %4’ü fileto** şeklinde gerçekleşmektedir.

Diğer taraftan son yıllarda ülkemizde hindi eti de ekonomik olarak üretilmeye başlanmış olup söz konusu ürün çeşitli şekillerde işlenip satışa sunulmaktadır. Hindi etinin de ülke içinde belli bir ölçüde tüketim alışkanlığı oluşmuştur.

Kanatlı etinde üretim kalitesi

Kanatlı eti üretiminde **teknolojik seviye, AB Standartlarına** ulaşmıştır. 2003 yılı Eylül ayında **AB’den gelen teknik heyet, 6 kesimhanemizi incelemiş ve standartlara uygunluk bakımından olumlu rapor** vermiştir. Bu raporda, Topluluğun piliç eti ithalatı yapması uygun görülen üçüncü ülkeler listesine, Türkiye’nin de girebileceği net olarak ifade edilmiştir.

2005 yılının Ocak ayında başka bir teknik heyet ülkemize gelmiş, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın AB’ye gönderdiği “Kalıntı İzleme Planı”nın ülkemizdeki uygulamalarını incelemiştir. Laboratuvarlarda ve işletmelerde tetkikler yapılmış, ilaç, hormon ve ağır metal kalıntılarının tespiti için Bakanlığın mevcut uygulamaları ile AB’ye gönderilen Kalıntı İzleme Planına uygunluk irdelenmiştir. AB Heyeti, Kalıntı İzleme konusunda sağladığı gelişmelerden dolayı Bakanlığa takdirlerini iletmiştir. İnceleme heyeti Nisan 2005 tarihli final raporunda vurguladığı **“Kalıntı kontrolleri için, genel anlamda AB şartlarıyla uyumlu bir çerçeve artık mevcuttur.”** ibaresiyle **olumlu görüş** bildirilmiştir.

AB Komisyonu SANCO (Halk Sağlığı ve Tüketicuyu Koruma Genel Müdürlüğü) Üye Ülke temsilcilerinden oluşan **Gıda Zinciri ve Hayvan Sağlığı Daimi Komitesi**’nin 24 Ocak 2006 tarihinde "Süt ve süt ürünleri" ile "kanatlı eti ve ürünleri"

konusunda Türkiye'nin "**Kalıntı izleme planları kabul edilen 3. Ülkeler listesine dahil edilmesi**"nin uygun bulunduğunu belirtilmiştir. **Karar AB Resmi Gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe** girmiştir. **Ancak**, ülkemizde Ekim 2005 de ve sonrasında görülen **Tavuk Vebası vakaları nedeniyle ihracat kapandığı için** bu gelişme daha ileri aşamalara taşınmadan beklemeye alınmıştır.

2007 yılı Nisan ayının ikinci yarısında yeni bir **AB denetleme heyeti** ülkemizde **8 kanatlı kesimhanesi ve ileri işleme bölümleri** ülkemizde görülen **Avian Influenza ve Newcastle vakalarıyla** ilgili alınan önlemler ve laboratuvar kayıtları gözden geçirilmiştir. **İnceleme sonrası düzenlenen raporda, kesimhanelerin AB standartlarında üretime devam ettikleri bir kez daha ifade edilmiştir.** Sonrasında BESD-BİR'in başvurusu üzerine Bakanlık, SANCO'ya ikinci bir başvuru daha yaparak kuş gribi ihracat yasakları kapsamına girmeyen kanatlı eti ileri işlenmiş (ısıtılmış işlem görmüş) ürünlerinin AB'ye ithali için gerekli işlemin yapılmasını istemiş ancak buna da yanıt alınamamıştır.

Dış Ticaret durumu

Üretimde **dünyada 14. sırada** olmamıza rağmen **ürettiğimiz tamamina yakınını tüketmek ve daha fazla üretmemek zorunda kaldığımızı** söyleyebiliriz.

1990 yılında 5.000 ton piliç eti, 7.000 ton tavuk ayağı toplamda **12.000 ton ihracatımız varken**, 2005 yılı Ekim ayında Kuş Gribi görülmesi nedeniyle 9 ay kadar süren kanatlı eti ihracatımız bir önceki yıla kıyasla **%55** artarak 45.000 Tona ulaşmıştır. 2005 yılı ihracatı, 27.278 Ton piliç eti, 1.929 Ton hindi eti ve 15.767 Ton tavuk ayağıdır.

KANATLI ETİ VE SAKATATI İHRACAT KALEMLERİ					
YILLAR	Piliç Eti ve Sak. İhracatı (Ton)	Hindi Eti ve Sak. İhracatı (Ton)	Diğer Kanatlı Eti ve Sak. İhracatı (Ton)	Toplam Kanatlı Eti-Sak. İhracatı (Ton)	Tavuk Ayak İhracatı (Ton)
1997	4.699	2	10	11.012	6.301
1998	5.463	14	4	12.481	7.000
1999	2.409	0,3	0	9.886	7.477
2000	1.817	33	5	10.527	8.672
2001	12.342	285	0	24.417	11.790
2002	6.252	695	0	19.642	12.695
2003	8.547	805	0	25.170	15.818
2004	11.096	615	0	29.050	17.339
2005	27.278	1.929	0	44.974	15.767
2006	17.508	319	6	38.130	20.297
2007	24.775	808	0,12	51.758	26.175

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı-2008

2006 yılında yine Kuş Gribi yasaklamaları nedeniyle yaklaşık 7 ay kadar devam eden kanatlı eti ve sakatati ihracatımız, 17,5 bin ton piliç eti, 20 bin ton tavukayağı olmak üzere **toplam 38 bin tonu** bulmuştur. **2007 yılında ihracatımız toplam 51.758 ton ile rekor seviyeye** ulaşmıştır. İhracat yapılan başlıca ülkeler; Tacikistan, Azerbaycan, Vietnam ve Bosna-Hersek'tir. **2008 yılının ilk 8 ayının ihracatı 46,7 bin tonu** bulmuştur. Kanatlı etinde kayda değer bir ithalat yoktur.

Dünya tavuk eti ithalatının 1/3'i Ortadoğu ülkeleri, Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetlerince gerçekleştirilmektedir. 2003-2006 yılları itibariyle ortalama olarak; ABD dünya tavuk eti ihracatının %15.1'ini, Hollanda %10.6'sını, Brezilya %

15.3'ünü, Çin % 6.2'sini, Tayland % 8.9'unu ve Fransa ise %10.6'sını karşılamaktadır. **Türkiye dünya tavuk eti ihracatından %0.12 oranında pay almaktadır.**

Dünya ticaretine; **taze/soğutulmuş %65'lik bütün tavuk, but ve but parçaları, sakatat, hindi eti, kaz karaciğeri, diğer dondurulmuş formlar (ileri işlenmiş çeşitli tavuk / hindi parçaları - fast food ve tavuk ayağı** konu olmaktadır.

Genel olarak **Uzak Doğu, Ortadoğu , Kafkas ülkeleri ve Balkanlar bu ürün grubunda ihracatımızın yoğunlaştığı** bölgelerdir. 2004 yılında toplam kanatlı ihracatının ağırlıklı olarak tavuk ayağı olmak üzere 12.292.000 kg ve 5.703.350 dolar ile %28.4'lük kısmı sadece Çin Halk Cumhuriyeti'ne gerçekleştirilmiştir.

Samsun ilimizden ihracat açısından On yıllık süreç içinde **Orta Asya Türk cumhuriyetlerine AY-Pİ tavukçuluk tarafından dış pazarın taleplerine göre bütün tavuk (taze/şoklu), ileri işlenmiş çeşitli tavuk, but ve but parçaları, sakatat (karaciğer) ve özellikle tavuk ayağı ihracatı yapılmıştır.**

Yıllık kanatlı eti ithalat ihtiyacı **1 milyon ton civarında olan RUSYA FEDERASYONU** ithalatının çok büyük bir kısmını (700 bin ton gibi) ABD'den yapmaktadır. ABD'den genelde 900 \$/Ton bedelle yapılan **ithalatın daha ziyade but ve küçük gramajlı piliçler** olduğu bilinmektedir. Özet olarak **Rusya ucuz fiyatlı ve düşük gramajlı tavuk** ithalini tercih etmektedir. Son edinilen bilgilere göre Rusya 2009 yılı sonuna kadar ABD'den **her yıl 1 milyon ton civarında piliç eti satın almak** üzere anlaşma yapmıştır. Bu miktarın her yıl 40 bin ton artırılacağı da anlaşma maddelerinde yer almaktadır.

SEKTÖRDEKİ SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Hammadde maliyetlerinin yüksekliği

Maliyetin %70'i yemdir. **Yemin %55'ini mısır** oluşturur. İç pazarda mısırın fiyatı 0,50 YTL/Kg (**yaklaşık 400 USD/Ton**) dur. Dış pazarda mısır fiyatı **261 USD/ton**. Mısıra uygulanan Gümrük Vergisi oranı %130 olup 8 Nisan-30 Temmuz 2008 tarihleri arasında %20 olarak belirlenmiştir.

Soya fasulyesi ve soya küspesinin tamamına yakını (%95) ithalat yoluyla temin edilmektedir. **Kanatlı yemlerinde ortalama %30 oranında** kullanılmaktadır. 2008 yılında yapılan yeni bir ayarlama ile soya fasulyesi gümrük vergisi %8'e çekilmiştir.

Yem hammaddesi olarak mısırın iç Pazar fiyatlarının dış pazarlardan yüksek olması maliyetlerin yüksekliğinin en belirgin nedenidir. Son aylarda dünya mısır fiyatlarındaki beklenmeyen yükseliş iç Pazar fiyatlarıyla aradaki farkı azaltmıştır. Yinede **kalıcı bir tedbir olarak İç Pazar fiyatlarıyla dış Pazar fiyatlarını dengeye getirecek bir destekleme politikası izlenmesi gerekli** görülmektedir.

Sektörün ithalat ile temel bağıını girdi ithalatı oluşturmaktadır. **Yem ve damızlıkların yenilenmesi amacı ile yumurta ve civciv ithalatı , yem ve aşı** sektörün temel ithal girdileridir. Yem fiyatlarında görülen artış maliyet artırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. **Üretim maliyetinin %70'ini yem bedeli** oluşturmaktadır. **Yem içinde yer alan soya, mısır, balık unu ve premiksler** büyük oranda ithalat yoluyla temin edilen hammaddelerdir. Kanatlı yemlerinde bulunan ithal hammadde oranı %85'lere çıkmaktadır.

Yetersiz ihracat Desteği

Piliç etine ihracat idesinden ele geçen net miktarın **26 USD/Ton** olması, ihracatın önündeki en büyük engellerden biridir. Oysa **AB'de 450 €/Ton** destek uygulamaktadır. Bu yüksek destekler himayesindeki ülkelerle Türkiye kanatlı sektörünün rekabet etmesi ve ihracatını geliştirmesi mümkün değildir. **Kanatlı eti dış ticaretinin 1/3'lük kısmının pazarlandığı Ortadoğu ve Rusya Federasyonundan**

oluşan pazarın ortasında bulunmanın avantajını ne yazık ki maliyetlerimizin yüksekliği ve ihracat desteğinin yetersizliği sebebiyle kullanamıyoruz.

KDV Oranının Yüksekliği

KDV'si %8 olan canlı tavuk, hindi, civciv, yumurta ve kanatlı etleri, karma yem ve hammaddelerinde oran %1'e düşürülmesi, maliyetlerde olumlu etki yaratacaktır.

Gümrük Vergilerini Yüksekliği

Soya fasulyesine (%8) ve soya küspesine (%13,5) uygulanan ithalat vergilerinin (sadece kanatlı yemi kullanımı için) düşürülmesi maliyetlerin azalması bakımından yararlı olacaktır.

Enerji Maliyetlerinin Yüksekliği

Akaryakıt, katı yakıt, doğalgaz ve elektrik fiyatları her geçen gün hızla artmaktadır. Kanatlı yetiştiricilerine ve entegrelere ciddi anlamda indirimli tarifeler uygulanmak suretiyle bir rahatlama getirilebilir.

SONUÇ

Kanatlı sektörü 1994 ve 2001 kriz yılları dışında kalan 1990-2007 döneminde gelişmesini oldukça hızlı bir biçimde sürdürmüştür. 2005-2006-2007 yıllarında ise bir durgunluk dönemi yaşamıştır. Son 3 yıldaki bu durgunluk, Avian Influenza (Kuş Gribi) vakalarının tüketici üzerinde yarattığı stresin sonucudur. Bunun yanında kanatlı eti üretim maliyetlerinin diğer ülkelere kıyasla yüksek olması önde gelen sorunlardan biridir. Üretim maliyetleri diğer dünya ülkeleriyle aynı seviyeye çekilmediği takdirde ülkemiz kanatlı sektörünün geleceği daima sıkıntılı olacaktır. Sektör zaman zaman oluşan dalgalanmalara çok sıkıntılı da olsa kendi dinamikleri içinde cevap vererek varlığını geliştirerek sürdürmektedir.

Sonuç olarak modern tesisleri, ürün çeşitliliği, uluslararası standartlara uygun üretim metotları ve ürünler ve de uluslararası pazarlara yakınlığı göz önüne alındığında Türk kanatlı et sektörünün önümüzdeki yıllarda ihracatını değer olarak artırmasının yanı sıra ihraç pazarlarının sayısında da artış oluşturması beklenmektedir. **Kanatlı et sektöründe maliyeti düşürücü önlemler alınarak, ihracat için gerekli olan fiyat uygunluğu yakalanarak, Piliç etine rekabet edebilecek ölçüde ihracat iadesi verilerek, ekolojik koşulların uygunluğu ve tavuk eti ithal eden ülkelerin pazarlarına yakınlığımız sayesinde dış pazardaki payımızı, ihracat gelirimizi ve özellikle istihdamı artırmak mümkün olacaktır.**

01.Temmuz.2009

KAYNAKLAR:

- 1- TR83 Samsun alt bölge master plan-2006. Burhan HEKİMOĞLU, Mustafa ALTINDEĞER
- 2- IV. Ulusal kongre kitabı
- 3- Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği-2006. K. AKMAN- rapor ve sunular
- 4- (BESD-BİR) Kanatlı Sektörü Sorunları Genel Sekreteri Y. Canoler-2008
- 5- DTM Kayıtları 2003-2007
- 6-DTM-İGEME-Beyaz Et- E.Çiğdem CİVANER-2005
- 7-Kanatlı sektörü sorunları. Haziran 2005-BESDBİR
- 8- www.fao.org
- 9-II.Tarım Şurası Raporu
- 10- Belirli Tarım Ürünleri için Sektör Analizi- Kanatlı Eti Raporu-2006
- 11-TÜİK 2007 İstatistikleri